

Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Yaşadıkları Sorunlar ve Dini Başa Çıkma: Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurtları Örneği*

Asude Coşkunsever**

Öz

Bu araştırmanın temel amacı, kız yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin sorunlarını ve dini başa çıkma yöntemlerini dini psikolojik açıdan incelemek ve elde edilen bilgileri alan araştırması ile bilimsel bir temelde tartışmaktır. Araştırmamızın örneklemini Şanlıurfa ve Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan toplam 26 kız ergen oluşturmaktadır. Araştırmamızda nitel araştırma desenleri içinden katılımcı gözlem ve yarı yapılandırılmış mülakat teknikleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgular içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Araştırmada, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %42,3'ünün ailevi sorunlar yaşadığı, %19,2'sinin sosyal ilişkilerde sorunları olduğu, %15,4'ünün özgüven eksikliği problemleri olduğu ve %7,7'sinin eğitim konusunda sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Ergenlerin ibadet ettiklerinde rahatladıkları, ibadetlerin problemleri ile başa çıkma sürecine yardım ettiği ve olumlu davranış kazanmalarına etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din, Psikolojisi, Yetiştirme Yurdu, Ergenlik, Dini Başa Çıkma

Problems of Adolescents in Orphanages and Religious Coping: Example of Bursa and Şanlıurfa Orphanages

Abstract

Objective of hereby study is a psychological analysis on problems of the adolescents girl at orphanages and their religious coping, as well as a scientific discussion on the findings through survey study. The sample of survey consists of 26 adolescent girls living in orphanages in Bursa and Şanlıurfa. The study employs participant observation and semi-structured interview techniques among qualitative research designs. The findings are evaluated via content analysis. According to results, 42.3% adolescents in orphanages suffer familial problems, 19.2% have problems in social relationships, 15.4% suffer from lack of self-confidence, and 7.7% are subject to problems regarding education. It is found out that the adolescents relax upon worshipping, the worshipping helps them in coping with problems and gaining positive behaviours.

Keywords: Orphanage, Adolescence, Religious Coping

* Bu makale *Sosyal Hizmet Kurumlarında Dini Danışmanlık ve Rehberlik (Kız Yetiştirme Yurtları Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi Örneği)* [(Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) Bursa 2016] ismiyle yazarın hazırlanmış olduğu doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Dr.
(coskunseverasude@gmail.com)

Giriş

İnsanlığın geleceğine ait her türlü düşünce sistemi, gelecek nesillere yönelik değerlendirmeler yapar ve projeler hazırlar.¹ Gençler; engelli-engelsiz, suçlu-suçsuz, zengin-fakir ayrım gözetmeksizin bir ülkenin geleceğidir. Bir ülke gelişmek ve ilerlemek istiyorsa, gelecek neslin yetenekleri doğrultusunda gelişmeleri ve yetişmeleri için olanaklar oluşturmak zorundadır. Genç nüfusun bir kısmını sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenler oluşturmaktadır. Bu çalışma, gelecek neslin bir parçası olan sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlere yönelik bir çalışmadır.

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin sorunu, ülkemizde ve dünyada yazılı ve görsel medyanın zaman zaman üzerinde durduğu bir konudur. Kitle-iletişim araçlarında bu gençlerimizin yetiştirme koşulları sıklıkla yer almaktadır; fakat genelde sınırlı, yüzeysel ve kendini tekrarlayan yayınların ötesine geçememektedir. Kurumlarda kalan ergenlerin sorunlarına yüzeysel, medyatik yaklaşımların ötesinde manevi olarak yaklaşmak onların sorunlarına rehber olmak gerekmektedir. Konuyu psikolojik, sosyal, ekonomik farklı boyutlar açısından değerlendirmenin yanı sıra, din psikolojisi açısından da değerlendirmek gerekmektedir. Bu yüzden bu çalışma, sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin psikolojilerini anlamayı ve din psikolojisi açısından bilimsel bir çerçevede değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede ergenlerin yaşadıkları sorunlar ve dini başa çıkma durumları nitel bir çalışma ile incelenmiştir.

A. Temel Kavramlar

1. Sosyal Hizmetler

"Sosyal Hizmetler" ilgili kanunda; kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesini ve ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlamaktadır. Ayrıca sosyal hizmetler; bireylerin sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözülmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının

¹ İsmail Lütfi Çakan, "Bir Medeniyet Projesi ve Dünya Görüşü Olarak İslam'ın Çocuğa Bakışı", *Çocuk Sorunlar ve İslam Sempozyumu*, Ensar Yayınları, İstanbul 2010, s. 26.

iyileştirilmesi ve yükseltilmesini hedefleyen sistemli ve programlı hizmetler bütünü, olarak tanımlanmaktadır.²

2. Yetiştirme Yurtları

Yetiştirme yurtları; 13-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edinmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.³

3. Dini Başa çıkma

Bireyin stres yaratan durum ve olaylarla mücadele sürecine başa çıkma (copy) denir.⁴ Kişi, stresli bir olay veya durumla karşılaştığında; inançlarından, dini pratiklerinden ve insanlar arası ilişkilerden oluşan bir sistemden yararlanır. Bu sistem, stresli olay veya duruma bir tür zihinsel ve davranışsal alışmayı, çözümler üretmeyi sağlamaktadır. Kısaca dini başa çıkma; kişinin karşılaştığı sorunlarla başa çıkabilmek için dini kaynaklarından yararlanmasıdır.⁵

B. Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Yaşadıkları Sorunlar

Ergenlikte yaşanan problemler, çocukluk dönemindeki problemlerin devamı olabilir. Her ergenin arkasında çocuklukta oluşmuş bir “miras” vardır ki bu aynı zamanda gelecek için “yatırım” demektir.⁶ Aile çocuğun içinde yetiştiği en önemli mirastır. Aile kavramından yoksun büyüyen, kurumlarda ergenliği yaşayan gençler için geçmişteki mirasta travmalar ve yoksunluklar olduğu için bu evre daha sorunlu olabilmektedir. Kurum

² 27.05.1983 Tarih ve 18059 Sayılı Resmi Gazetede Yayınlanan 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 3/a.

³ 27.05.1983 Tarih ve 18059 Sayılı Resmi Gazetede Yayınlanan 2828 Sayılı SHÇEK Kanunu.

⁴ Atkinson, L., Rital, ve dğr., *Psikolojiye Giriş* (çev. Yavuz Alogan), Sosyal Yayınları, İstanbul 1995, s. 509.

⁵ Kenneth Pargament, “God Help Me: Toward A Theoretical Framework of Coping For The Psychology Of Religion”, *Research in The Social Scientific Study of Religion*, 2 (1990), s. 198.

⁶ Erdal Atabek, *Kuşatılmış Gençlik*, Altın Kitapları, İstanbul 1999, s. 41.

bakımı altındaki çocuklarda görülebilecek sorunlar, kendi ailesinin yanında yaşayan çocuklardan daha sık ve yoğun yaşanmaktadır.⁷

Çocuk, çok farklı sebeplerden dolayı yaşamının uzun yıllarında anasız veya babasız kalabilir. Ölüm, uzun süreli hastalıklar, hükümlülük, boşanma, terk veya doğal afet gibi nedenlerle ana-babasından birini veya ikisini birden kaybedebilir. Birçok görüş ve yasalar, ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın genel tutumu böyle bir çocuğun, kalan ailesi veya yakınları arasında bakılması ve desteklenmesini yönündedir. Ancak çoğu zaman bu yeterli bir şekilde gerçekleşmemektedir. İşte bu ve benzer durumlarda çocuğun bir başka kurum tarafından korunması gereği ortaya çıkmaktadır. Ölüm, geçici ayrılık veya boşanma gibi sebeplerle parçalanmış ailelerin çocukları birçok problem yaşamaktadır. Bunlar, bakım sorunu, arkadaş grupları ile sosyal uyum sorunu, yeni aile yapısına uyum sorunu, okul sorunları ve ileriye dönük sorunlar olabilir.⁸ Özellikle anne yoksunluğundan dolayı çocuk ve ergenlerin yaşadıkları olumsuz sonuçları ve psikolojik etkilerini araştırmacılar, beş grupta değerlendirmektedir:

1. Davranış bozuklukları
2. Kişilik bozuklukları
3. Psikosomatik bozukluklar
4. Gelişim bozuklukları ve zekâ gerilikleri
5. Suçluluk⁹

1. Fiziksel Sorunlar

Kurumlarda kalan ergenlerin fiziksel sorunları incelendiğinde; çocukluk döneminde yeterli beslenemedikleri, bağırsak problemleri yaşadıkları ve aile yanında yetişen yaşlılarından fiziksel olarak daha kısa boylu ve daha düşük kilolu oldukları görülmektedir. Deri hastalıkları da bu çocuklarda sık

⁷ Sema Kut-Gülten Özaltın, "Bakırköy Çocuk Yuvasında 3-12 Yaş Çocuklarının Davranış Sorunları Üzerinde Bir Araştırma", *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 5 (1987/2-3), s. 135-147.

⁸ Işıl Bulut, "Parçalanmış Aileden Gelen Çocukların Davranış Özellikleri Hakkında Bir Araştırma", *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 1 (1983/2-3), s. 81- 86.

⁹ Zuhale Arnaz, "Koruyucu Aile Bakımındaki Çocuğun Gelişim Özellikleri Ana Yoksunluğunun Çocuk Gelişimi Üzerindeki Etkileri Açısından Koruyucu Aile Bakımın Kurum Bakımı ile Karşılaştırılmalı İncelenmesi", *Hacettepe Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 1 (1983/2-3), s. 114.

görülen problemler olarak görülmektedir.¹⁰ Kurum bakımı altında yaşayan çocukların fiziksel gelişimlerinde kurumdan çıktıktan sonra bile bazı gerilikler gözlemlendiğine dair veriler mevcuttur.¹¹ Aşık'ın yetiştirme yurdunda kalan gençlerin ergenlik sorunları ve baş etmeleri üzerinde yaptığı araştırmaya göre, yetiştirme yurdu gençliğinde, bedensel gelişim problemleri arttıkça ergenlerin toplumsal ve psikolojik gelişim problemleri ve gelecekle ilgili düşünce ve istekler alanındaki problemleri de artmaktadır.¹²

Aynı çalışmada kurumda kalan gençlerin çoğunun, fiziksel gelişimlerine zarar verecek şekilde sigara kullandığı gözlenmiştir. Ergenlerin %44,8'inin yaşamlarında en az bir defa sigara içtiği, %34,5'inin sigara içmeye devam ettiği, içenlerin ise yarısının (%50,0) paket alıp günde en az 3 tane sigara içtiği, ayrıca ergenlerin %4,6'sının alkol kullandığı tespit edilmiştir.¹³

2. Bilişsel Gelişim Sorunları

Kurumlarda yetişen çocuklar ile aile ortamında büyüyen çocukların bilişsel gelişimi pek çok araştırmada karşılaştırılmıştır. Yapılan araştırmalarda anne sevgisinden yoksun ve aile ortamından uzak büyümenin çocuğun bilişsel gelişime nasıl etki ettiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Skeels ve Utegraf sürekli bir öz savunma davranışı içinde bulunan, çekişken tavırlar içinde davranan yetimhane çocukları ile ailesi yanında büyüyen çocuklar arasında farklılıkların olduğunu belirtmektedir. Kurumda kalan çocukların sosyal çevreye uyum sağlamada, dil gelişimlerinde ve sosyal ilişkilerinde geri kaldıkları bulunmuştur. Özellikle yeni okula başlayan çocukların okula uyum sürecinde diğer aile ortamında yetişen çocuklara göre daha çok sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. Özellikle kendine çeki düzen vermede, fiziki ihtiyaçlarını gidermede zorluk çektikleri

¹⁰ Elinor W. Ames ve dğr., *The Development of Romanian Orphanage Children Adopted to Canada*, Final Report to the National Welfare Grants Program, Human Resources Development, Canada 1997, s. 46-47.

¹¹ Kim Maclean, "The Impact of Institutionalization", *Development and Psychopathology*, 4 (2013), s. 853-884.

¹² Elif Aşık, *Yetiştirme Yurdunda Kalan Gençlerin Ergenlik Sorunları ve Başetmeleri*, (Yüksek Lisans Tezi Abant İzzet Baysal Sağlık Bilimleri Enstitüsü), Bolu 2006, s. 64.

¹³ Aşık, *Yetiştirme Yurdunda Kalan Gençlerin Ergenlik Sorunları ve Başetmeleri*, s. 42.

gözlenmiştir. Bilişsel olarak oyuncaklarla parçaları birleştirip farklı şekiller yapmada zorlandıkları, dikkat sürelerinin kısa olduğu bulunmuştur.¹⁴

Sloutsky (1997) kurumlarda kalan çocukların bilişsel yoksunlukları üzerine yaptığı çalışmada; Romanya yetimhanelerinde yetişen çocukların bilişsel gelişimlerinin, sosyal yetkinliklerinin, kendilerinin ve başkalarının duygularını anlayabilme/tanıyabilme yetilerinin ve bireyselliklerinin olumsuz yönde etkilendiğini tespit etmiştir. Bu duruma sebep olarak kurumlardaki sosyal ve duygusal yoksunluklar üzerinde durmuştur. Ayrıca çalışmada, çocuğun kuruma çok küçük yaşta yerleştirilmesinin ve kurumda uzun süre kalmasının bilişsel gelişim puanları üzerinde olumsuz etkisi olduğu bulunmuştur. Kurum bakımı altında yaşayan çocuklara kıyasla aileleriyle ev ortamında yaşamlarını sürdüren çocukların hem ev içinde hem de ev dışında birçok farklı nesneyi görme ve onları birebir keşfetme imkânına daha fazla sahip oldukları söylenebilir. Oysa kurumda yaşayan çocuklara personel sayısındaki yetersizlik ve kendilerine zarar verme ihtimalleri yüzünden böyle bir imkân verilemeyebilir. Özellikle gelişimin ilk aşamalarında çocukların keşiflerinin, oyunlarının, sosyal aktivitelerinin kısıtlanması veya katı sınırlar içinde tutularak çok sıkı kontrol edilmesi gelişme ve öğrenme için çok önemli olan bilişsel aktivitelerin de şüphesiz engellenmesi anlamına gelmektedir.¹⁵

Arık ve Görüş'ün kurumda yetişen çocuklar ile ailesi yanında yetişen çocukların bilişsel performanslarını karşılaştırdıkları çalışmada aile ortamında yetişen 8, 9, 10, 11 yaşlarındaki çocukların bilişsel gelişimi aynı yaşta olan kurum ortamında yetişen çocuklardan daha üstün olduğu bulunmuştur.¹⁶

Tekin Balcı, Samsun'daki yurtlarda kalan 15-18 yaş arası gençlerin kişisel ve sosyal uyum düzeyleri ile okul başarıları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmaya katılan aile yanında kalan çocukların okul başarı ortalamaları, yurtta kalan çocuklardan anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Araştırmada; aile yanında kalan çocukların kendini gerçekleştirme düzeyleri ve duygusal

¹⁴ Arthur Jersild, *Çocuk Psikolojisi* (çev. Gülseren Gökçe), Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1979, s. 226-237.

¹⁵ M. Vladimir Sloutsky, "Institutional Care and Developmental Outcomes of 6 and 7 Year Old Children: A Contextual Perspective", *International Journal of Behavioral Development*, 20 (1997/1), s. 131-151.

¹⁶ İ. Alev Arık-Gül Görüş, "Farklı Ortamlarda Bilişsel Gelişim", *İstanbul Üniversitesi Tıbbi Psikoloji Çalışmaları*, 18 (1990), s. 19.

kararlılık düzeyleri yetiştirme yurdunda kalan çocuklardan anlamlı bir şekilde yüksek çıkmıştır.¹⁷

Çetin'in çalışmasında yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin %60'ının akademik yaşamlarında yıl kayıpları olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda okula devam etmeme ve eğitim konusunda sosyal desteğin az olması gibi faktörlerin rol oynadığı tespit edilmiştir.¹⁸

3. Duygusal Sorunlar

Kurum bakımı altında yaşayan çocuk ve ergenler sosyal, algısal, fiziksel, bilişsel ve duygusal alanlarda birçok farklı mahrumiyetle karşılaşmaktadırlar.¹⁹ Ailenin çocuğun gelişimi, kişiliği ve ruhsal dünyası açısından çok önemli olduğu bir gerçektir. Anne yoksunluğunun çocuk üzerinde oldukça olumsuz etkileri vardır. Özellikle yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin, ailesinden ayrı yaşamaları nedeniyle bazı psikolojik problemleri olabileceği düşünülmektedir.²⁰

Bu durumda, kurum bakımının bir aile ortamından daha farklı özelliklere sahip olması etkilidir. Kurum bakımı; kurumların yapısal özelliklerine, hizmet veren personelin nitelik ve niceliğine, hizmetlerden beklentilerine göre farklılıklar gösterebilir. Ülkemizde yürütülme biçimiyle, çocuklarla yüz yüze temas halinde olan personel anne-baba rolünde çocuk ve ergenlerle beraberdir. Ancak vardiyalı çalışmalar, çalışma süresinin sınırlılığı personelin gençlerle günün değişik saatlerinde kaliteli zaman geçirmelerini engellemektedir. Gruplarda çok sayıda çocuk bulunması annelerin çocuklarla bireysel ilişki kurmasını güçleştirmekte, ilgisini pek çok çocuğa paylaşmak zorunda kalmaktadır.²¹

¹⁷ Tekin Balcı, *Yetiştirme Yurdu ile Ailesi Yanında Kalan Öğrencilerin Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerinin Okul Başarılarına Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Samsun 1999, s. 50 – 55.

¹⁸ Hacer Çetin, *Yetiştirme Yurdundaki Adölesanların Benlik Saygıları ve Psikolojik Belirtileri* (Doktora Tezi Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü), Ankara 2004, s. 38.

¹⁹ Maclean, "The Impact of Institutionalization", s. 853-884.

²⁰ Mehmet Kök, "Yetiştirme Yurdunda Kalan Öğrencilerin Psikolojik Belirti Düzeylerinin Değerlendirilmesi", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (2000), s. 123-137.

²¹ Kut, "Bakırköy Çocuk Yuvasında 3-12 Yaş Çocuklarının Davranış Sorunları Üzerinde Bir Araştırma", s. 135-147.

Çocuğun kendine güveni ve diğer insanlara bağlanma, güvenilebilme, onlarla ilişki kurabilme, uyumlu olabilme kapasitesi de erken dönemde yetişkinle kurulan bağ üzerinden şekillenerek gelişir. Bu bağlanmayı sağlıklı kuramayan çocuk güvenli bağlanmayı gerçekleştiremez.²² Bağlanma; insanların, kendileri için önemli gördükleri kişilere karşı geliştirdikleri güçlü duygusal bağdır. Uzmanlar, bağlanmanın çocuğun ilk insan ilişkisini tanımlayan ve kişiliğinin temel unsuru olduğu konusunda görüş birliği içindedirler.²³ Çocuk ve anne arasındaki bu bağ çok önemlidir.²⁴ Araştırmalarda annenin bebeğin ilgi ve tutumuna göre üç farklı bağlanma ilişkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Güvenli bağlanma, güvensiz bağlanma, gerilimli-kaçınıcı bağlanma olarak gruplandırılmaktadır. Kaçınan ve kaygılı bağlanma güvensiz bağlanma ile ilişkilidir. Hortaçsu, Cesur ve Oral (1993), çocukluk döneminde güvenli bir bağlanma figüründen yoksun olarak yetişen çocukların bağlanma örüntülerini araştırmak amacıyla, kurumda yetiştirilen çocuklarla, ailelerinin yanında yetiştirilen çocukları bağlanma stilleri açısından karşılaştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, kurumda yetiştirilen çocuklar, ailelerinin yanında yetişenlere oranla güvenli bağlanma biçimi boyutunda daha düşük puanlar alırken, kaygı ve kaçınma boyutlarında, ailelerinin yanında yetişen çocuklara oranla daha yüksek puanlar elde etmişlerdir.²⁵ Üstün'ün çalışmasında, kurum deneyimi olan ebeveynlerin kaçınan bağlanma ilişkisi geliştirmiş oldukları bulunmuştur.²⁶ Şahin ve Sürücü'nün yetiştirme yurdu gençlerinin bağlanma stillerini ve kimlik statülerini araştırdıkları çalışmada ailesi yanında kalan ergenlerin yetiştirme yurtlarında kalan ergenlere göre güvenli bağlanmada daha yüksek puan aldıkları bulunmuştur. Ayrıca yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin korkulu bağlanma stiline daha yüksek puan aldıkları tespit edilmiştir.²⁷

²² Maclean, "The Impact of Institutionalization", s. 853-855.

²³ John Bowlby, *Bağlanma* (çev. Tuğrul Veli Soylu), Pinhan Yayınları, İstanbul 2012, s. 233.

²⁴ Pierre Bovet, *Din Duygusu ve Çocuk Psikolojisi* (çev. Selahattin Odabaş), İş Bankası Kültür Yayınları, Cep Kitapları: 7, Ankara 1958, s. 33.

²⁵ Nuran Hortaçsu ve dğr., "Relation Between Depression and Attachment Styles in Parent and Institution-Reared Turkish Children", *The Journal of Genetic Psychology*, 154 (1993/3), s. 329-337.

²⁶ Belgin Üstün, *Yetiştirme Yurdu Deneyimi Olan Genç Yetişkinlerin Çocuklarının Duygusal ve Davranışsal Sorunları* (Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 2008, s. 81.

²⁷ Gülçilem Şahin-Abdullah Sürücü, "Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerde Bağlanma ve Kimlik", *e - Journal of New World Science Academy*, 6 (2011/1), Article Number1C374,

Anne, baba ya da kardeş kaybı yaşamış çocuk ve ergenlerin davranışsal özelliklerinin araştırıldığı bir çalışmada, birinci derecede yakın kaybı yaşadktan sonra çocuk ve ergenlerin çeşitli duygu ve davranış sorunları gösterdikleri belirlenmiştir.²⁸ Sevdiği birinin ölümü ya da kaybı kişi için kaçınılmaz bir durumdur ve her yaşta başa çıkılması zor bir yaşam olayıdır. Kaybı yaşayan bir çocuk ya da ergen olduğunda ise bu durumun anlamlandırılması, kavranması ve kabullenilmesi daha da zor olmaktadır. Yas tablosu, çocukların içinde bulundukları gelişim basamağı ile bağlantılı olarak farklı klinik görünümelerde ortaya çıkmaktadır. Genellikle özgül olmayan duygusal ve davranışsal sorunlara rastlanılmaktadır. Küçük çocuklarda; konuşma bozuklukları, yeme, uyku ve tuvalet sorunları ortaya çıkabilirken ergenlerde; uyku, akademik başarıda düşme, fobik tepkiler ya da bedeniyle aşırı uğraşma, hırçınlık, yerinde duramama, huzursuzluk gibi belirtiler sıklıkla gözlenmektedir.²⁹

Yılmaz'ın yetiştirme yurdunda kalan gençlerin genel ruh sağlığını incelediği çalışmasında, kurumda kalan gençlerin %57,2'sinin ruh sağlığı açısından riskli grupta olduğu tespit edilmiştir.³⁰ Kök'ün yetiştirme yurtları ile ilgili yaptığı çalışmada ergenlerin depresyon belirti düzeyleri de oldukça yüksek çıkmıştır. Kurumda kalan ergenler, diğer çocuklar gibi aile ortamında veya onların yararlandıkları imkânlarla sahip olmadıkları için, kendilerini değersiz görmektedirler. Bu nedenle, çevreyle olan ilişkilerini azalttıkları, algılama ve yorumlamada güçlük, genel bir karamsarlık, ümitsizlik, motivasyon eksikliğine sahip oldukları görülmektedir. ³¹Ayrıca yaşadıkları örseleyici yaşantı ve yetiştirme yurdu ve bakım sosyal hizmet kurumlarında görev yapan yöneticilerin sıklıkla değişmesi ve profesyonel kişiler olmaması, ergenlerin psikolojilerini göz önünde bulundurmadan gerçekleştirdikleri

http://www.newwsa.com/download/gecici_makale_dosyaları/NWSA-3898-1-7.pdf s. 1325. (27.03.2016)

²⁸ Neşe Perdahlı Fiş ve Meral Berkem, "Kayıp Yaşayan Çocuk ve Ergenlerin Davranışsal Özellikleri", *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*, 12 (2005/1), s. 19-23.

²⁹ Linda Dowdney, "Childhood Bereavement Following Parental Death", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41 (2000/7), s. 819-830.

³⁰ Aytaç Yılmaz, *Yetiştirme Yurdunda Yaşayan Çocukların Genel Ruh Sağlığı Durumlarının Belirlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü), Kayseri 2005, s. 48.

³¹ Kök, "Yetiştirme Yurdunda Kalan Öğrencilerin Psikolojik Belirti Düzeylerinin Değerlendirilmesi", s. 135- 137.

uygulamalar kurumda kalan gençler için duygusal sorunlar yaşamasına neden olabilmektedir.³²

a. Sosyal Gelişim Sorunları

Sloutsky kurumda yetişen çocukların sosyal hayatta ve aile ortamındaki ilişkilerde çok önemli bir yeri olan anlaşma, işbirliği yapma, empati kurma gibi birçok sosyal beceriye yeterince sahip olmadığını ifade eder. Sloutsky'ın kurumlarda yaşayan çocuklar için ortaya koyduğu bir başka sosyal mahrumiyet de çoklu rollerin gözlenmesinin yoksunluğu ile ilgilidir. Aile ortamında yetişen çocuklar, aile bireylerinin çoklu rollerine tanıklık ederler. Çocuklar, annenin aynı zamanda bir eş, kardeşin çocuk olmasını görmeleri gibi benzeri durumlar çocukların sosyal algı gelişmesini destekler. Kurumda yaşayan çocuğun çoklu rollere tanıklık etmesi söz konusu değildir. Çünkü kurumlarda, çalışanların sabit rolleri ve davranışlarından söz edilebilir.³³

Kurumlarda kalan çocuklar yaşam deneyimlerinin bir kesitinde çeşitli örseleyici olaylarla karşılaşmış ve psikososyal ve fizyolojik gereksinimlerinde yoksunluk içinde kalmışlardır. Göze çarpan bu gelişimsel gecikmeler diğer ergenlerden uzak durmalarına ve tutarlı arkadaşlık ilişkisi kurmakta zorlanmalarına neden olmaktadır.³⁴ Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin çevreye karşı bir umursamazlık içinde oldukları, insanlarla ilişkilerde güçlük çektikleri, kolay arkadaş edinemedikleri görülmektedir. Kök'ün yetiştirme yurdunda kalan öğrencilerin psikolojik belirtilerini tespit etmek için yaptığı çalışmada, ergenlerde psikotizm düzeyi yüksek bulunmuştur. Kurumda kalan bazı ergenlerin giderek insanlardan uzaklaştıkları ve içe kapandıkları tespit edilmiştir.³⁵ Kurumlarda kalan ergenlerin sosyal davranış sorunlarının temelinde, çocukların yaşamlarında karşılaştıkları örseleyici olgu ve olaylar ve engellemelere karşı geliştirdikleri savunma mekanizmaları vardır. Behzet Aslan'ın Adana ilinde kurum bakımından kalan çocukların davranış sorunları hakkında yaptığı araştırmasında, 13-18 yaş ergenlerde en fazla görülen davranış problemleri; %15 ile kavgacılık, %14 itaatsizlik, %13

³² Panyioti Vorria ve dğr., "A Comparative Study of Greek Children in Long-Term Residential Group Care and in Two Parent Families: Social, Emotional and Behavioral Differences", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39 (1998/2), s. 225-236.

³³ Sloutsky, "Institutional Care and Developmental Outcomes of 6 And 7 Year Old Children: A Contextual Perspective", s. 131-151.

³⁴ Maclean, "The Impact of Institutionalization", s. 853-855.

³⁵ Kök, "Yetiştirme Yurdunda Kalan Öğrencilerin Psikolojik Belirti Düzeylerinin Değerlendirilmesi", s. 123-137.

okuldan veya iş yerinden kaçma, yasalara karşı gelme olarak tespit edilmiştir.³⁶ Kurumda yetişen ergenlerde; dikkat problemleri, aşırı hareketlilik ve dürtüsellik gibi okul döneminde de devam edebilen davranış problemleri ve sosyal uyum sorunları görülmektedir. Yapılan bazı araştırmalarda kurumda kalan çocukların saldırganlık, kurumdaki her eşyayı kendi eşyası olarak algılama, çalma gibi sosyal davranış bozuklukları gösterdikleri bulunmuştur.³⁷ Aşık'ın yetiştirme yurdu gençlerinin sorunları ile ilgili araştırmasında ergenlerin toplumsal gelişim problemleri alt boyutunda; başkalarına güvenememe (%63,2) ilk sırada yer aldığı, bunu herkesle iyi geçinebilmeyi isteme (%58,6) ve çekingenlik (%44,8) sorununun takip ettiği görülmektedir.³⁸

b. Cinsel Sorunları

Ergenlikte cinsellik, merak edilen, fizyolojik ve psikolojik geniş etkilere sahip önemli bir konudur. ³⁹ Ergen, bu dönemde yeni bir “ben” keşfeder. Biyolojik ve beden yapısını tanır.⁴⁰ Yetişkin fiziksel olgunluğa ulaşma, ikincil cinsiyet özelliklerinin gelişimi⁴¹ gibi bütün bio-kimyasal değişimlerin en önemli sonucu, cinsel dürtü ve duygulardaki artıştır.

Ergenlikte, cinsel dürtülerin yoğun yaşanması iki gereksinimden kaynaklanmaktadır:

1. Güven içinde olma veya kaygıdan kaçınma
2. Karşı cinsle iletişim ve yakınlık kurma isteği

Ergenlerin en önemli sorunlarından birisi karşı cinsle kuracağı ilişkinin ölçüsünü belirlemektir.⁴² Aşık'ın çalışmasında, yetiştirme yurdu gençliğinin %31'i cinsellikle ilgili yeterli bilgisinin olmadığını ifade etmiştir.⁴³ Ergenlerin kız erkek arkadaşlığında cinsellik ön planda değildir, duygusallık

³⁶ Behzet Aslan, Kurum Bakımında Bulunan Korunmaya Muhtaç Çocukların Davranış Sorunları (Adana İlinde Bir Araştırma) (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 1997, s. 64.

³⁷ Maclean, “The Impact of Institutionalization”, s. 853-884.

³⁸ Aşık, *Yetiştirme Yurdunda Kalan Gençlerin Ergenlik Sorunları ve Başetmeleri*, s. 46.

³⁹ Fulya Temel-Ayşe Aksoy, *Ergen ve Gelişimi*, Nobel Yayınları, Ankara 2001, s. 30.

⁴⁰ Tuncel Altıncı, *Genç Kız Psikolojisi ve Cinselliği*, Hayat Yayınları, İstanbul 2003, s. 52.

⁴¹ Temel-Aksoy, *Ergen ve Gelişimi*, s. 30.

⁴² Sami Şener, *Türkiye’de Gençlik Olayı*, Timaş Yayınları, İstanbul 1991 s. 48.

⁴³ Aşık, *Yetiştirme Yurdunda Kalan Gençlerin Ergenlik Sorunları ve Başetmeleri*, s. 48.

hâkimdir.⁴⁴ Karşı cins tarafından ilgi görmek ve beğenilmek, gence güven vermektedir.⁴⁵ Ergenler, birbirlerinin duygularında, düşüncelerinde, beğenilerinde “kendilerini” aramaktadırlar. Kendilerini bir başka aynada görmek isterler. “Ben kimim?” sorusunun, karşı cinsten birinin yanıtıyla açıklık ve netlik kazanması önemlidir.⁴⁶ Yetiştirme yurdunda yaşayan ergenler hakkında yapılan bir çalışmada, %38,6’sı cinsellikle ilgili bilgileri gazete, dergi ve kitaplardan, %27,6’sının ise arkadaşlarından öğrendiği bulunmuştur.⁴⁷

C. Dini Başa Çıkma

Bütün psiko-sosyal gelişim dönemleri içinde; en kritik değişimler; duygu, yargı ve tutumlarda, en keskin gelişmeler; davranışlarda, en çarpıcı bocalamalar; ergenlikte yaşanmaktadır.⁴⁸ Ergenlik, hayatın fırtınalı ve karışık dönemlerinin zirve noktasıdır, stresli bir dönemdir.⁴⁹ Yaşam çok yönlüdür. Kişi, iç ve dış dünyada birçok zorlukla karşı karşıyadır. Stres, zorluk ve problemler hayatın gerçekleridir. Ergenlik stres ve kaygıların yoğun yaşandığı bir evredir.⁵⁰ Sosyal hizmet kurumlarında ergen olmak yukarıda da ifade edildiği gibi başka sorun ve problemleri de beraberinde getirmektedir. Ergen; karşılaştığı sorunların çözümünde ve adaptasyonunda sadece somut varoluşla sınırlı değildir.⁵¹ Kişi, stresli bir olay veya durumla karşılaştığında, inançlarından, dini pratiklerinden ve insanlar arası ilişkilerden oluşan bir sistemden yararlanmaktadır.⁵² Din ve başa çıkma arasında üç boyutlu bir ilişki söz konusudur.

⁴⁴ Jersild, *Gençlik Psikolojisi*, s. 289.

⁴⁵ Özcan Köknel, *Kimliğini Arayan Gençliğimiz*, Altın Kitapları, İstanbul 2001, s. 192.

⁴⁶ Atabek, *Kuşatılmış Gençlik*, s. 59.

⁴⁷ Aşık, *Yetiştirme Yurdunda Kalan Gençlerin Ergenlik Sorunları ve Başetmeleri*, s. 45.

⁴⁸ Gülgören Ünlüoğlu, “Ergenlik Psikopatolojisi”, *Ergenlik Psikolojisi (içinde)* (ed. Bekir Onur), Hacettepe Taş Yayınları, Ankara (1987), s. 209.

⁴⁹ Jersild, *Çocuk Psikolojisi*, s. 7.

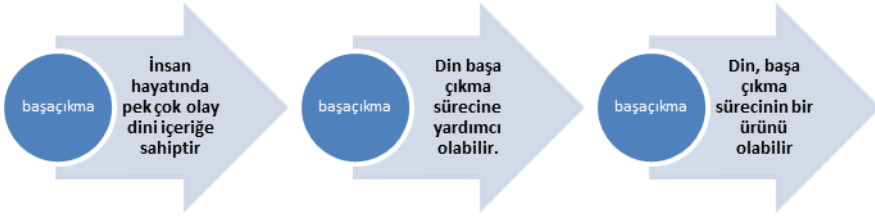
⁵⁰ Naci Kula, “Gençlerde Izdırıp Tecrübesine Bağlı Dini Krizle Başa Çıkmaya Yönelik Öneriler”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi II (içinde)*, Ensar Yayınları, İstanbul 2003, s. 103.

⁵¹ Abdülkerim Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, İnsan Yayınları, İstanbul 2002, s. 58.

⁵² Pargament, “God Help Me (I): Toward A Theoretical Framework Of Coping For The Psychology Of Religion”, s. 198.

Kenneth Pargament'in⁵³ görüşleriyle son şeklini alan “dini başa çıkma teorisi” de günlük yaşamda maddi manevi yaşanan sıkıntı, zorluk ve problemlerin üstesinden gelme sürecinde dinden nasıl ve ne düzeyde destek alındığını ön plana çıkartmaktadır. Eğer birey sorunlarıyla başa çıkarken Tanrıyla işbirliğine dayalı olumlu bir yaklaşım içinde ise, bu yaklaşımın kişinin bedensel ve ruhsal sağlığına olumlu katkısı olduğu ifade edilmektedir.⁵⁴ Özellikle dini pratik ve dini yönelimler üzerinde durmuştur.⁵⁵ İnanç ve dini pratikler, stresli olay veya duruma bir tür zihinsel ve davranışsal alışmayı, çözümler üretmeyi sağlar.⁵⁶

Şekil-1: Din ve Başa Çıkma İlişkileri

1. İnsan hayatında pek çok olay dini içeriğe sahiptir: Doğum, ölüm, evlenme, boşanma gibi pek çok bireysel ve toplumsal olay dinle ilişkilidir. Tabii olarak din, anlama ve sorun çözme noktasında devreye girer.

2. Din başa çıkma sürecine yardımcı olabilir: Din, başa çıkma sürecini farklı şekillerde biçimlendirme potansiyeline sahiptir. Din, bireyin problemle başa çıkmasını sağlamak veya ruh sağlığını koruyacak tarzda sorunu kabullenmesine yardımcı olmaktadır. Stres yaratan olaylarla ilgili tatmin edici açıklamalar sunmaktadır. Çoğu zaman kişinin “neden” sorusuna yanıt vermektedir.⁵⁷ Demir’in çalışmasında; bir sıkıntıyla, bir üzücü olay ile

⁵³ Kenneth Pargament, *The Psychology Of Religion And Coping: Theory, Research, Practise*, The Guilford Press, New York 1997, s. 223.

⁵⁴ Ali Ayten ve dğr., “Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyet İlişkisi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12 (2012/2), s. 4.

⁵⁵ Elizabeth A. Maynard ve dğr., “Religious Coping Style Concept of God & Personel Religious Variables in Threat, Loss & Challenge Situations” *JSSR*, 40 (2001/1), s. 65.

⁵⁶ Pargament, “God Help Me (I): Toward A Theoretical Framework Of Coping For The Pscychology Of Religion”, s. 198.

⁵⁷ Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, s. 60-61.

karşılaşırsanız nasıl bir tavır içinde olursunuz sorusuna ergenlerin %68,3'ünün "sabrederim, Allah sabredenlerle beraberdir, O'na dua ederim" yanıtını verdiği tespit edilmiştir."⁵⁸

3. Din, başa çıkma sürecinin bir ürünü olabilir: Acı tecrübeler, hastalıklar, felaketler, travmalar insanları dini bağlılıklara, pratiklere yöneltebilir.⁵⁹

Yetiştirme yurdunda kalan ergenler, yaşadıkları bazı problemlerle başa çıkmak için dini başa çıkma yöntemlerine başvurabilirler. Din, ergene hayatının zor zaman ve durumlarında "teselli sunma", "kontrol duygusu kazandırma" fonksiyonu sağlarken, bazı zamanlarda "anlam sunma" ve "umut verme" fonksiyonlarını icra eder.⁶⁰ Dinin başa çıkma sürecinde fonksiyonları değerlendirildiğinde; özellikle, kimlik bunalımı yaşayan gençlere din yaşam çerçevesi sunar.⁶¹ İnanç sistemiyle din, gencin "anlama ve bilme" gereksinimini hiçbir varlık alanını dışarıda bırakmayacak şekilde karşılamaktadır.⁶²

Din; stres verici, acı bir olayı anlamlandırma ve yorumlama olanağı sağlamaktadır.⁶³ Ayrıca bir olayı veya problemi bilişsel olarak yapılandırmayı kolaylaştıracak bir çerçeve ortaya koymaktadır. Özellikle travmaya maruz kalan ergenler için bu fonksiyonun ön planda olduğu görülmektedir.

Köse ve Küçükcan'ın araştırmasında Marmara depreminden etkilenmiş, travmaya maruz kalan kişilerin, depremi algılama, açıklama ve anlamlandırmada dini kavram ve motifleri sıklıkla kullandıkları tespit edilmiştir. ⁶⁴ Ayrıca dini başa çıkmanın en önemli fonksiyonu stres ve kaygıyı azaltmasıdır. Dini başa çıkma, stres ve kaygı gibi kişinin psikolojik yapısında gerilim yaratan unsurların dini inanç ve pratiklerle en düşük düzeye indirilmesi, ruhsal uyum ve dengenin korunması için çaba harcanmasıdır. İbadetler, bireyin disiplinli bir hayata alışmasını sağlamakta, iç çatışmalardan

⁵⁸ Orhan Demir, *Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi, Bursa 2004, s. 149.

⁵⁹ Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, s. 60-61.

⁶⁰ Pargament, *The Psychology Of Religion And Coping: Theory, Research, Practise*, s. 223

⁶¹ Naci Kula, *Kimlik ve Din*, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2001, s. 79.

⁶² Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s. 115-116.

⁶³ Talip Küçükcan-Ali Köse, *Doğal Afetler ve Din*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 71.

⁶⁴ Küçükcan-Köse, *Doğal Afetler ve Din*, s. 154.

kurtararak, iş yapabilme potansiyelini arttırmaktadır. Sosyal uyuma yardımcı olmaktadır.⁶⁵

Gençlerin sağlıklı bir birey olarak yetiştirmeleri ve yaşamın getirdiği sorunlarla başa çıkmalarında, dini inanç ve değerlerin rolü büyüktür.⁶⁶ Hayta'nın araştırmasında, gençlerin ibadet etme oranı ile yaşamın zorluklarıyla başa çıkma, kendini mutlu ve güçlü hissetme arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir.⁶⁷ Dini inanç ve ibadetlerin, gençlerin ruh sağlığı üzerinde olumlu etkisi söz konusudur. Şahin'in araştırmasında, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %42,6'sı ibadetlerini yerine getirdiğinde Allah'a yakın hissettiğini, %24,4'ü huzurlu hissettiğini ifade etmiştir.⁶⁸ Demir'in araştırmasında; yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %83,1'i ibadet ettiğinde rahatladığını, Allah'a karşı görevlerini yerine getirdiği için huzurlu olduğunu ve heyecan duyduğunu ifade etmiştir.⁶⁹ Demirci'nin Malatya Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler üzerinde yaptığı çalışmada ergenlerin 3/5'i ibadet ettiğinde kendisini huzurlu ve güvende hissettiğini belirtmiştir.⁷⁰

D. Araştırma Yöntemi ve Örneklem

Araştırmada nitel araştırma desenleri içinden katılımcı gözlem ve yarı yapılandırılmış mülakat tekniklerinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Çalışmamızın örneklemi Şanlıurfa ve Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan toplam 26 kız ergen oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış mülakat sorularının dışında ergenleri daha derinlemesine anlamak için bireye özel, görüşme esnasında farklı açık uçlu sorular da yönlendirilmiştir.

⁶⁵ Akif Hayta, "İbadetler ve Ruh Sağlığı", *Gençlik Din Değerler Psikolojisi (İçinde)* (ed. Hayati Hökelekli), Dem Yayınları, İstanbul (2006), s. 148 -149.

⁶⁶ Hayati Hökelekli, "Gençlik ve Din", *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi (içinde)*, (ed. Hayati Hökelekli), Dem Yayınları, İstanbul (2006), s. 22.

⁶⁷ Akif Hayta, "İbadetler ve Ruh Sağlığı", s. 174.

⁶⁸ Gülçilem Şahin, *Yetiştirme Yurdunda ve Ailesi Yanında Yaşayan Ergenlerin Bağlanma Stilleri ile Kimlik Statüleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Konya 2009, s. 93.

⁶⁹ Demir, *Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi*, s. 96.

⁷⁰ Şükran Demirci, *Yetiştirme Yurdu Gençliğinde Allah Tasavvuru / Malatya Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Kayseri 2009, s. 82.

E. Araştırma Sonuçları ve Yorumları

Tablo-1: Şehirlere Göre Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Yaşadıkları Sorunlar

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Urfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Ailevi Sorunlar	5	38,5	Ailevi Sorunlar	6	46,2
Derslerde Başarılı Olamama	1	7,7	Derslerde Başarılı Olamama	1	7,7
Özgüven Eksikliği	3	23,1	Özgüven Eksikliği	1	7,7
Sosyal İlişki Sorunları	3	23,1	Sosyal İlişki Sorunları	2	15,4
Sorunları Önemsemiyor	1	7,7	Sorunları Önemsemiyor	3	23,1
Toplam	13	100	Toplam	13	100

Araştırmada yetiştirme yurdunda kalan ergenlere “Yaşamda her insanın çeşitli sorunları var senin ne gibi sorunların var, sakıncası yoksa biraz bahsetmek ister misin?” sorusu yöneltilmiştir. Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlerin verdikleri yanıtlar karşılaştırıldığında her iki kurumda da ergenlerin yaşadıkları sorunlar benzerlik göstermektedir. Her iki kurumda da ailevi sorunlar ilk sıradadır. Ergenler ailevi sorun olarak “aile kavgalarından, aileden birinin ölümünden, annenin evi terk etmesinden, aileden ayrılmaktan, aile içi şiddet, baba ile görüşmeme vb” konuları ifade etmektedirler. Demir’in çalışmasında da yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %20’si kendisini en çok üzen olay olarak; ailesinden uzak olmayı, %1,3’ü anne babasının kavgaya etmesini belirtmektedir.⁷¹

Şehirlerarasında belirgin farklılık özgüven eksikliğinden kaynaklanan problemlerde görülmektedir. Bursa Yetiştirme Yurdu’nda ergenlerin %23,1’i özgüven eksikliği yaşadığını belirtirken Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda bu oran %7,7’dir. Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenler, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’na göre daha çok özgüven problemi yaşamaktadırlar. Araştırmamızda, Şanlıurfa’da yaşayan ergenlerin daha çok problemle

⁷¹ Demir, *Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi*, s. 147.

karşılaştıkları gözlenmiştir. Ergenlerin daha çok örseleyici yaşantı ile karşılaşması ve çözmeye çalışması ergenlerin özgüvenlerini geliştirmiş olabilir. Yapılan çalışmalarda; öz yeterlik, kendine güven, iyimserliğin ve dayanıklılığın (hardiness), travma sonrası büyümeyle olumlu bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.⁷² Travma sonrası büyüme, Tedeschi ve Calhoun tarafından, bireyin yaşadığı zorlayıcı yaşam olayları ile mücadele sonucunda, olumlu değişiklikler göstermesi ve kişinin kendini gerçekleştirmesine doğru adımlar atmasıdır. Travmatik yaşantılar; sıkıntı yaratan pek çok belirtiyi ortaya çıkarsa da, kişisel gelişim için bir fırsat olabilir. Travmatik yaşantı sonrasında bazı bireylerin, travmatik yaşantı öncesine göre daha iyi bir işlevselliğe sahip oldukları görülmektedir.⁷³

Tablo-2: Ergenlerin Yaşadıkları ile Başa Çıkma Allah'tan İstedikleri Yardımlar

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Urfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Aile Birliği İçin	2	15,4	Aile Birliği İçin	4	30,8
Yurtla ilgili	1	7,7	Yurtla İlgili	1	7,7
Derslerimde Başarılı Olmak İçin	1	7,7	Derslerimde Başarılı Olmak İçin	1	7,7
Kişisel Konularda	2	15,4	Kişisel Konularda	1	7,7
Doğru Yolu Bulmak İçin	7	53,8	Doğru Yolu Bulmak İçin	3	23,1
Sabırlı Olmak İçin	0	0,0	Sabırlı Olmak İçin	3	23,1
Toplam	13	100	Toplam	13	100

⁷² Stephen Joseph-P. Alex Linley "Positive Adjustment to Threatening Events: An Organismic Valuing Theory of Growth Through Adversity" *Review of General Psychology*, 9 (2005), s. 262-280.

⁷³ Figen İnci, Handan Boztepe, "Travma Sonrası Büyüme: Öldürmeyen Acı Güçlendirir mi?", *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4 (2013/2), s. 81.

“Yaşadıklarınla başa çıkmak için Allah’tan hangi konularda yardım istedin?” sorusuna Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlerin verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde; “doğru yolu bulmak için yardım istedim” yanıtını veren ergenlerin oranı Bursa’da (%53,8) iken, Şanlıurfa’da %23,1’dir. Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlerin daha fazla “doğru yolu bulmak için” Allah’tan yardım istediği görülmektedir. Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlerin %30,8’i “aile birliği için” yardım isterken, Bursa yetiştirme yurdunda kalan ergenlerde bu oran %15,4’tür. Bu tablo, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlerin aile bağlarının daha kuvvetli olduğu bir kültürel yapı içinde, geleneksel bir toplumda yetişmelerinden kaynaklanabilir. Şanlıurfa ile ilgili yapılan çalışmalarda, bölgede geleneksel yapının hala etkili olduğu ve özellikle kırsal yerlerinde bu durumun daha yoğun yaşandığı görülmektedir. Toplumsal ve içe dönük/kapalı olan bölge halkının, uzun bir geçmişten bu yana süregelen aşiret, akrabalık bağlarının kuvvetli olduğu, toplumsal yaşamın her alanına yansdığı görülmektedir.⁷⁴

Tablo-3: Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Allah’tan Hangi Dini Uygulamalar ile Yardım İsteddiği

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Urfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Dua Ederek	11	84,6	Dua Ederek	6	46,2
Dua Ederek ve Namaz Kılarak	1	7,7	Dua Ederek ve Namaz Kılarak	5	38,5
Dua Ederek ve Kuran Okuyarak	1	7,7	Dua Ederek ve Kuran Okuyarak	2	15,4
Hiç İstemedim	0	0,0	Hiç İstemedim	0	0,0
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

“Yaşadığın sorunları çözmede Allah’tan yardımı neler yaparak istedin?” sorusuna ergenlerin verdikleri yanıtlar karşılaştırıldığında; “dua ederek” Allah’tan yardım istedim diyen ergenlerin oranı Bursa Yetiştirme Yurdu’nda %84,6 iken, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda %46,2’dir. Bu durum genel ergen

⁷⁴ Şevket Ökten, “Gap Bölgesinin Sosyo Kültürel ve Yapısal Özelliklerinin Aile Yapısına Etkileri”, *Aile ve Toplum*, 8 (2006/9), s. 33.

profili ile benzerlik göstermektedir. Ergenlerin çoğu Allah'tan yardım isterken ve sorunlarını çözmeye çalışırken dini uygulama olarak duayı diğer dini uygulamalara (namaz, oruç) göre daha çok tercih etmektedir. Koştaş'ın araştırmasında, üniversite öğrencilerinin %91,49'nun çeşitli sebeplerle dua ettiği bulunmuştur.⁷⁵ Albayrak'ın araştırmasında, ergenlerin dua etme sıklığının, sevgi mesajı verildiğinde arttığını tespit edilmiştir.⁷⁶ Doğan'ın çalışmasında, 15-21 yaş grubundaki kızların %89,1'i duanın oldukça önemli olduğunu belirtmiştir.⁷⁷ Demirci'nin yetiştirme yurtları ile ilgili yaptığı çalışmada; ergenlerin %57,81'inin çok dua ettiği tespit edilmiştir.⁷⁸

“Dua ederek ve namaz kılarak” Allah'tan yardım istedim diyen ergenler Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda % 38,5 iken, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda %7,7'dir. “Dua ederek ve Kuran okuyarak” yanıtını veren ergenler, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerde %15,4 iken, Bursa'da %7,7'dir. Analiz sonucunda Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlere göre daha çok aktif dini uygulamalarla “dua ederek ve namaz kılarak”, “dua ederek ve Kuran okuyarak” yaşadıkları sorunlarla başa çıktıkları görülmektedir. Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda çalışan kişilerin namaz konusunda ergenleri teşvik ettiği ve bilgilendirdiği gözlenmiştir. Ayrıca Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan namaz kılan ergenlerin akranlarına örnek olduğu ve arkadaşlarını motive ettiği gözlenmiştir. Bu tablo; Şanlıurfa'nın dini ve kültürel yapısından, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda verilen din eğitiminden ve kurumda çalışanların bu konudaki çabalarından kaynaklanabilir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan BR (17 yaşında) bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Dua ederek istedim. Allah'ın huzuruna tam çıkabilmek için ibadetlerimi yaptım. İlk önce kapıyı çalmayı bileceksin ki kapı açılın. Kapısının arkasından su ver, su ver desen olmaz ki önce kapıyı, zili çalacaksın (bir kitapta okumuştum), ibadetlerim olmasa dua etmek için onun karşısına çıkamam ki. Namaz bittikten sonra dua etmiyorum. Namazın içinde bütünleştiğim için o zaman dua ediyorum. Allah ile yakın hissediyorum secde de dua ediyorum”.

⁷⁵ Münir Koştaş, *Üniversite Öğrencilerinin Dine Bakışı*, TDV Yayınları, Ankara 1995, s. 93.

⁷⁶ Ahmet Albayrak, *Ergenlerin Dini Gelişiminde Sevgi ve Korku Motifinin Etkinliği* (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Bursa 1995, s. 93, Tablo III, 2e.

⁷⁷ Mebrure Doğan, *Duanın Psikolojik ve Psikoterapik Etkileri* (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Bursa 1997, s. 54.

⁷⁸ Demirci, *Yetiştirme Yurdu Gençliğinde Allah Tasavvuru / Malatya Örneği*, s. 66.

Tablo-4: Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Dua Etme Zamanı

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Urfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Kötü ve Zor Durumlarda	6	46,2	Kötü ve Zor Durumlarda	3	23,1
Mutlu Olduğumda	0	0,0	Mutlu Olduğumda	1	7,7
Her Durumda, Her Zaman	4	30,8	Her Durumda, Her Zaman	9	69,2
Bir Şeyin Gerçekten Olmasını İsteddiğimde	1	7,7	Bir Şeyin Gerçekten Olmasını İsteddiğimde	0	0,0
İmanla İlgili Kitap Okuduğumda	1	7,7	İmanla İlgili Kitap Okuduğumda	0	0,0
Kandillerde, Yatmadan Önce, Hapşırınca	1	7,7	Kandillerde, Yatmadan Önce, Hapşırınca	0	0,0
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Şehirlere göre yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin hangi durum ve zamanlarda dua ettikleri değerlendirildiğinde; “her zaman ve her durumda dua ederim” şeklinde yanıtlayan ergenler Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda (%69,2) Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlere (%30,8) göre daha fazladır (Bkz. Tablo 100). Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlerin (%46,2) ise Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlere (%23,1) göre “kötü ve zor durumlarda” daha çok dua etmektedir.

Tablo-5: Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Dualarının Etkilerini Değerlendirmesi

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Urfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Problemimi Ortaya Koymama ve Çözmeme Yardımcı Oldu	7	53,8	Problemimi Ortaya Koymama ve Çözmeme Yardımcı Oldu	4	30,8

Huzur buldum, ferahladım	3	23,1	Huzur buldum, ferahladım	5	38,5
Mücadele Azmimi Arttırdı	0	0,0	Mücadele Azmimi Arttırdı	1	7,7
Ümit Verdi	2	15,4	Ümit Verdi	3	23,1
Dualarım hiç kabul olmadı ki, bundan sonra da bilmem	1	7,7	Dualarım hiç kabul olmadı ki, bundan sonra da bilmem	0	0,0
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

“Dua etmenin sana ne gibi etkileri oldu, biraz bahseder misin?” sorusuna ergenlerin verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde; “dua problemimi ortaya koymama ve çözmeme yardımcı oldu” şeklinde yanıtlayan ergenler, Bursa Yetiştirme Yurdu’nda %53,8 iken Şanlıurfa’da %30,8’dir. Bursa Yetiştirme Yurdu’nda daha fazla sayıda duanın olumlu başa çıkma yöntemi olarak ergenin problemini tanımlamasına ve çözüm için fikir üretmesine zemin hazırladığı söylenebilir. “Dua ettiğimde huzur buldum, ferahladım” diyen ergenler Şanlıurfa’da %38,5 iken, Bursa’da %23,1’dir. Bu durumda Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlerin Tablo 3’te de görüldüğü gibi (dua ve namaz, dua ve Kuran) daha çok aktif dini uyulama yaptığı ve bunun sonucunda, Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlere göre daha çok rahatladıkları söylenebilir. Ayrıca Bursa Yetiştirme Yurdu’nda dualarının hiç kabul olmadığını ifade eden ergen bulunurken Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda bu yanıtı veren ergene rastlanmamıştır. Bu durum şehrin kültürel, dini yapısından ve kurumda ergenlere verilen din eğitiminden kaynaklanabilir.

Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan NA (16 yaşında) duanın etkisini şöyle değerlendirmektedir: “Ailemin tek çocuğuyum. Annem Türkistanlı. Babamı hiç görmedim, tanımadım. Annem ikinciye evlendi, evlendiği kişiye baba dedik. Ama o da bana zarar verdi, şiddet uyguladı. Gerçek babamı da bulmak istemiyorum. Çünkü hayal kırıklığına uğramak istemiyorum. Bu yaşadıklarım karşısında bazen kendimi ikiyüzlü gibi hissediyorum. 3 yıl boyunca çok mutlu gibi rol yapmak zorunda kaldım. Annem ve babamın arasında sorunlar vardı. Biz hiçbir şey yokmuş gibi davrandık. Hatta okuldaki öğretmenlerim bile bu yaşadıklarımı öğrenince çok şaşırdı. NA çok başarılı ve güçlü bir kız bu nasıl olur diye çok şaşırdılar. Artık güzel bir şey yaşadığımda bile sevinemiyorum. Çünkü her olumlu şeyin arkasından hep

olumsuz bir şey geliyor. Artık birini de tam olarak sevemiyorum. Artık acıklı bir olay anlatıldığında da üzülemiyorum. Çünkü ben aç kaldığımda ya da zor durumda kaldığımda kimse bana müdahale etmedi. Ben de karışmıyorum Allah bana nasıl yardım etti ise onlara da yardım eder. Olumsuz bir şey yaşadığımda ilk önce kızdım. Sonra oturup düşündüğümde sınav, geçer diyecek gibi oluyorum. Allah'a bırakıyorum. Mesela üvey babamın bana zarar vermesi, şiddet uygulaması ben onun yerinde olsam bir daha o kızla karşılaşmam inşallah diye dua ederdim. İmtihandayız sürekli, hayatın zorluğu, hayatta yaşadığım zorluklardır. Ben şöyle düşünüyorum. Hayat bir hediye kutusu, kutunun üzerindeki kurdeleler, süslemeler, çiçekler hayatın güzel tarafları, kutunun içi karanlık, hayat o karanlık. Mesela bu dünyada sana zarar verenleri söylüyorsun, iftira diyorlar. Söylediklerini kanıtlayamıyorsun, çünkü kız çocuğusun, erkek değilsin, cahiliye dönemi gibi aynı. Ama bütün bu yaşadıklarımı Allah'a sığınarak, dua ederek atlattım. Dua problemlerimi çözmemde bana yardım etti."

Tablo-6. Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Problemleri ile Başa Çıkma Sürecinde İbadetlerin Etkisi

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Urfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
İbadet Edince Rahatlıyorum	5	38,5	İbadet Edince Rahatlıyorum	3	23,1
Problemlerimi Çözmeme Yardım Etti	4	30,8	Problemlerimi Çözmeme Yardım Etti	4	30,8
Olumlu Davranış Kazandırdı	3	23,1	Olumlu Davranış Kazandırdı	5	38,5
İbadetlerin Etkisi Olmadığını Düşünüyorum	1	7,7	İbadetlerin Etkisi Olmadığını Düşünüyorum	0	0,0
Bilmiyorum	0	0,0	Bilmiyorum	1	7,7
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

"Yaşadığın sorunlarla başa çıkmada ibadetlerin ne gibi etkileri oldu, biraz bahseder misin?" sorusuna yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde; "ibadet edince rahatlıyorum" diye yanıtlayan

ergenler Bursa'da %38,5 iken Şanlıurfa'da %23,1'dir. "İbadetler olumlu davranış kazandırdı" diyen ergenlerin oranı ise Şanlıurfa'da %30,8 iken Bursa'da %23,1'dir. Şehirlere göre yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin yaşadıkları problemlerle başa çıkma sürecinde ibadetlerin nasıl etkisi olduğu değerlendirildiğinde; Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler, ibadetlerin başa çıkma yöntemi olarak stres ve kaygıyı azalttığını daha çok ifade ederken, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler ise olumlu davranış kazandırma üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Bu durum Şanlıurfa'nın dini kültürel yapısından kaynaklanabilir ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'ndaki ergenlerin dini uygulamalarının olumlu davranış kazanmaya (eyleme) yansması şeklinde değerlendirilebilir. Aşağıda ergenlerin verdikleri yanıtlardan birkaç örnek verilmiştir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ANR: (17 yaşında) "İbadetler, bana yaşadıklarımda sabırlı olmayı öğretiyor. İbadetler ile sıkıntılarım, küçük şeyler çözülüyor. Zamanla bütün sıkıntılarım çözülecek. Bugün kurbanım olayım Allah'ım diyebiliyorum. İbadetler sayesinde problemlerimi fark ediyorum, yavaş yavaş çözüyorum

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan KZ : (18 yaşında) "En büyük etki ibadetlerimdi. Bu yurda geldikten sonra her şeyi öğrendim. Lise ikiden beri namaz kılıyorum. Namaz kılınca rahatladığımı hissediyorum, geliştiğimi hissediyorum. Sabrımı namaz arttırdı. Küfretmiyorum artık argo kullanmıyorum".

Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan SN: (17 yaşında) "Kuran okuduğumda, rahatlıyorum. İçim daraldığı zaman Kuran sanki içimi açıyor."

Sonuç

Araştırmamıza katılan yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin her iki şehir ve kurumda en çok ailevi sorunlar yaşadıkları bulunmuştur. Ergenler, ailevi sorun olarak; "aile kavgalarından, aileden birinin ölümünden, annenin evi terk etmesinden, aileden ayrı olmaktan, aile içi şiddetten, baba ile görüşmemekten vb" bahsetmişlerdir. Araştırmada yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin ailevi sorunlar yaşadığı (%42,3), sosyal ilişkilerde sorunları olduğu (%19,2), özgüven eksikliği problemleri (% 15,4) olduğu ve eğitim konusunda sorunlar (%7,7) yaşadıkları bulunmuştur. Şehirlere göre yetiştirme yurdunda kalan ergenler karşılaştırıldığında Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'na göre daha çok özgüven problemi yaşamaktadır. Her iki kurumda ergenler sosyal ilişkilerinde sorun yaşadıklarını belirtmektedir.

Ergenlerin yaşadıkları ile başa çıkmada Allah'tan ne gibi yardımlar istediği değerlendirildiğinde Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin daha fazla "doğru yolu bulmak için" Allah'tan yardım isterken Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin daha çok "aile birliği için" yardım istediği tespit edilmiştir.

Her iki şehir ve kurumda ergenlerin yaşadıkları sorunlarla başa çıkmak için dini uygulama olarak daha çok duaya başvurmaktadır. "Dua ederek ve namaz kılarak", "dua ederek ve Kuran okuyarak" Allah'tan yardım istedik diyen ergenlerin oranı Bursa'ya göre Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerde daha fazladır.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler Bursa'ya göre daha çok her zaman ve her durumda dua ettiğini belirtirken, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler daha çok kötü durum ve zamanlarda dua ettiğini ifade etmektedir. Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin çoğu yaşadıkları ile başa çıkma sürecinde duanın etkisini daha çok problemlerini ortaya koymalarına ve çözmelerine yardım ettiğini belirtirken Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin çoğu duanın ferahlamalarına, rahatlamalarına etkisi olduğunu belirtmektedir.

Yaşadıkları sorunlar ile başa çıkmada ibadetlerinin etkisi değerlendirildiğinde; Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler, ibadetlerin başa çıkma yöntemi olarak stres ve kaygıyı azalttığını daha çok ifade ederken, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler ise olumlu davranış kazandırma üzerindeki etkisini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak elde ettiğimiz bulgular yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin şehir ve kültürel farklılıklarla birlikte yaşadıkları sorunlar ile başa çıkmak için dini başa çıkma yöntemlerini kullandıklarını ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

Albayrak, Ahmet, *Ergenlerin Dini Gelişiminde Sevgi ve Korku Motifinin Etkinliği* (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Bursa 1995.

Altınköprü, Tuncel, *Genç Kız Psikolojisi ve Cinselliği*, İstanbul: Hayat Yayınları 2003.

Ames, Elinor W. ve dğr., *The Development of Romanian Orphanage Children Adopted to Canada*, Final Report to the National Welfare Grants Program, Human Resources Development, Canada 1997.

- Aşık, Elif, *Yetiştirme Yurdunda Kalan Gençlerin Ergenlik Sorunları ve Başetmeleri* (Yüksek Lisans Tezi Abant İzzet Baysal Sağlık Bilimleri Enstitüsü), Bolu 2006.
- Arık, İ. Alev-Görüş, Gül, “Farklı Ortamlarda Bilişsel Gelişim”, *İstanbul Üniversitesi Tıbbi Psikoloji Çalışmaları*, 18 (1990), s. 11-21.
- Arnaz, Zuhale, “Koruyucu Aile Bakımındaki Çocuğun Gelişim Özellikleri Ana Yoksunluğunun Çocuk Gelişimi Üzerindeki Etkileri Açısından Koruyucu Aile Bakımın Kurum Bakımı ile Karşılaştırılmalı İncelenmesi”, *Hacettepe Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 1 (1983/2-3).
- Aslan, Behzad, Kurum Bakımında Bulunan Korunmaya Muhtaç Çocukların Davranış Sorunları (Adana İlinde Bir Araştırma) (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 1997.
- Atabek, Erdal, *Kuşatılmış Gençlik*, İstanbul: Altın Kitapları 1999.
- Atkinson, L., Rital, ve diğer., *Psikolojiye Giriş*, (Hilgard’s Introduction to Psychology) (çev. Yavuz Alogan), İstanbul: Sosyal Yayınları 1995.
- Ayten, Ali ve diğer., “Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyet İlişkisi”, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12 (2012/2).
- Bahadır, Abdülkerim, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, İstanbul: İnsan Yayınları 2002.
- Balcı, Tekin, *Yetiştirme Yurdu ile Ailesi Yanında Kalan Öğrencilerin Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerinin Okul Başarılarına Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Samsun 1999.
- Bovet, Pierre, *Din Duygusu ve Çocuk Psikolojisi* (çev. Selahattin Odabaş), Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, Cep Kitapları: 7 1958.
- Bowlby, John, *Bağlanma*, (çev. Tuğrul Veli Soylu), İstanbul: Pinhan Yayınları 2012.
- Bulut, Işıl, “Parçalanmış Aileden Gelen Çocukların Davranış Özellikleri Hakkında Bir Araştırma”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 1 (1983/2-3), s. 81- 86.
- Çakan, İsmail Lütfi, “Bir Medeniyet Projesi ve Dünya Görüşü Olarak İslam’ın Çocuğa Bakışı”, *Çocuk Sorunlar ve İslam Sempozyumu*, İstanbul: Ensar Yayınları 2010.
- Çetin, Hacer, *Yetiştirme Yurdundaki Adölesanların Benlik Saygıları ve Psikolojik Belirtileri* (Doktora Tezi Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü), Ankara 2004.
- Demir, Orhan, *Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi*, Bursa: Düşünce Kitabevi 2004.

- Demirci, Şükran, *Yetiştirme Yurdu Gençliğinde Allah Tasavvuru / Malatya Örneği* (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Kayseri 2009.
- Doğan, Mebrure, *Duanın Psikolojik ve Psikoterapik Etkileri* (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Bursa 1997.
- Dowdney, Linda, "Childhood Bereavement Following Parental Death", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41 (2000/7), s. 819-830.
- Fiş, Neşe Perdahlı-Berkem, Meral, "Kayıp Yaşayan Çocuk ve Ergenlerin Davranışsal Özellikleri", *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*, 12 (2005/1), s. 19-23.
- Hayta, Akif, "İbadetler ve Ruh Sağlığı", *Gençlik Din Değerler Psikolojisi (İçinde)*, (ed. Hayati Hökelekli), İstanbul: Dem Yayınları 2006, s.137 - 179.
- Hortaçsu, Nuran ve dğr., "Relation Between Depression and Attachment Styles in Parent and Institution-Reared Turkish Children", *The Journal of Genetic Psychology*, 154 (1993/3), s. 329-337.
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları 1998.
- Hökelekli, Hayati, "Gençlik ve Din", *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi (içinde)*, (ed. Hayati Hökelekli), İstanbul: Dem Yayınları 2006, s. 9 -31.
- İnci, Figen, Handan Boztepe, "Travma Sonrası Büyüme: Öldürmeyen Acı Güçlendirir mi?", *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4 (2013/2), s. 80-84.
- Jersild, Arthur, *Çocuk Psikolojisi* (çev. Gülseren Gökçe), Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları 1979.
- Joseph, Stephen-Linley, P. Alex, "Positive Adjustment to Threatening Events: An Organismic Valuing Theory of Growth Through Adversity" *Review of General Psychology*, 9 (2005), s. 262-280.
- Koştas, Münir, *Üniversite Öğrencilerinin Dine Bakışı*, Ankara: TDV Yayınları 1995.
- Kök, Mehmet, "Yetiştirme Yurdunda Kalan Öğrencilerin Psikolojik Belirti Düzeylerinin Değerlendirilmesi", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2000/1), s. 123-137.
- Köknel, Özcan, *Kimliğini Arayan Gençliğimiz*, İstanbul: Altın Kitapları 2001.
- Kula, Naci, *Kimlik ve Din*, İstanbul: Ayışığı Kitapları 2001.
- Kula, Naci, "Gençlerde İzdırıp Tecrübesine Bağlı Dini Krizle Başa çıkmaya Yönelik Öneriler", *Gençlik Dönemi ve Eğitimi II (içinde)*, Ensar Yayınları, İstanbul 2003.

- Kut, Sema-Özaltın, Gülten, "Bakırköy Çocuk Yuvasında 3-12 Yaş Çocuklarının Davranış Sorunları Üzerinde Bir Araştırma", *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 5 (1987/2-3), s. 135-147.
- Küçükcan, Talip-Köse, Ali, *Doğal Afetler ve Din*, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları 2000.
- Maclean, Kim, "The Impact of Institutionalization", *Development and Psychopathology*, 4 (2013) s. 853-884.
- Maynard, Elizabeth A. ve dğr., "Religious Coping Style Concept of God & Personel Religious Variables in Threat, Loss & Challenge Situations" *JSSR*, 40 (2001/1).
- Ökten, Şevket, "Gap Bölgesinin Sosyo Kültürel ve Yapısal Özelliklerinin Aile Yapısına Etkileri", *Aile ve Toplum*, 8 (2006/9), s. 302-312.
- Pargament, Kenneth, "God Help Me: Toward A Theoretical Framework of Coping For The Psychology Of Religion", *Research In The Social Scientific Study of Religion*, 2 (1990).
- Pargament, Kenneth, *The Psychology Of Religion And Coping: Theory, Research, Practise*, New York: The Guilford Press 1997.
- Sloutsky, M. Vladimir, "Institutional Care and Developmental Outcomes of 6 And 7 Year Old Children: A Contextual Perspective", *International Journal of Behavioral Development*, 20 (1997/1), s. 131-151.
- Şahin, Gülçilem, *Yetiştirme Yurdunda ve Ailesi Yanında Yaşayan Ergenlerin Bağlanma Stilleri ile Kimlik Statüleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Konya 2009.
- Şahin, Gülçilem- Sürücü, Abdullah, "Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerde Bağlanma ve Kimlik", *e - Journal of New World Science Academy* 6 (2011/1), Article Number 1C374, http://www.newwsa.com/download/gecici_makale_dosyaları/NWSA-3898-1-7.pdf (27.03.2016)
- Şener, Sami, *Türkiye'de Gençlik Olayı*, İstanbul: Timaş Yayınları 1991.
- Temel, Fulya-Aksoy, Ayşe, *Ergen ve Gelişimi*, Ankara: Nobel Yayınları 2001.
- Ünlüoğlu, Gülgören, "Ergenlik Psikopatolojisi", *Ergenlik Psikolojisi (içinde)*, (ed. Bekir Onur), Ankara: Hacettepe Taş Yayınları 1987.
- Üstün, Belgin, *Yetiştirme Yurdu Deneyimi Olan Genç Yetişkinlerin Çocuklarının Duygusal ve Davranışsal Sorunları* (Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 2008.
- Vorria, Panyiota ve dğr., "A Comparative Study of Greek Children in Long-Term Residential Group Care and in Two Parent Families: Social,

Emotional and Behavioral Differences", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39 (1998/2), s. 225-236.

Yılmaz, Aytaç, *Yetiştirme Yurdunda Yaşayan Çocukların Genel Ruh Sağlığı Durumlarının Belirlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü), Kayseri 2005.

27.05.1983 Tarih ve 18059 Sayılı Resmi Gazetede Yayımlanan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 3/a